

Çekmekteyim hiçbir ile melâli
Getmez gözlerimden hüsnün hayali

Harmanı kazada dane misali
Âsiyabı aşka düştüm ufandım

Haneî vahdettir bize menzilgâh
Zineti dünyaya kılmazam nigâh

Hiç kimse olmadı derdimden âgâh
Çok tecrübe oldum nice sımandım

Sârâ cariyendir ey melek sima
Efendimsin sana kıldım iltica

Reddeylemek düşmez şanına haşa
Merhamet kapuna geldim dayandım

Kemendi aşkına bağlandı ömür

Hiç kimse yok vallahi doğrudur sözüm

Çabala tennesi idarım çabala tennesi idarım

Kırkı geçti yaşam görmedim asla
Böyle bir havâlet böyle bir sevda

Akılmaksunu nîrâv nuska mîkâş
Akılmaksunu nîrâv nuska mîkâş

Senden diledimdir bu hay âlişan
Süreti pakini gel eyle ihşan

Ya nebilin bu hay âlişan
Levhanı sînemde edevim mîhman

Bahî ihşanına geldim dayandım
Sâğ iken vâdîgâr olsan ol tasvir

Öldüğünde kaprım evlesün tenvir
Çabala tennesi idarım çabala tennesi idarım

Çabala tennesi idarım çabala tennesi idarım
Çabala tennesi idarım çabala tennesi idarım

ÇORUMLU

Çorum Halkevi Dil, Tarih ve
Edebiyat komitesi çıkarır



YIL : 2 SAYI : 17

30 İKİNCİ TEŞRİN 1939

Basıldığı yer : Çorum Vilâyet Matbaası

İÇİNDEKİLER

	Sahife
1 — Kısa bir tevakkuftan sonra *	499
2 — Halkevleri dergilerinin yazı kadroları .	500
3 — Bir Bayram, Bir Matem Nazmı Tombuş	505
4 — Çorumun tarihte karakteristik vasıfları . » »	507
5 — Onuncu Asırda Çorum H. T. Dağlıoğlu	513
6 — Çorum Halayı Muzaffer Sözen	517
7 — Cönklerden derlemeler Eşref Ertekin	524
8 — Çorumlu Maniler » »	527
9 — Yerli haberler *	529
10 — İlâve vesikalar, fotoğraflar *	

ÇORUMLU

Çorum Halkevi Dil, Tarih ve
Edebiyat komitesi çıkarır

Yıl : 2 30 TEŞRİNİSANI 939 Sayı : 17

Kısa bir tevakkuftan sonra

16 ncı sayıya kadar muntazaman neşredilmiş olan dergimiz; komite azalarından bazılarının hastalanması ve zarurî seyahatları gibi maniler yüzünden üç aydan beri çıkarılamamıştı.

Her ayın on beşinde neşredilmekte olan (Çorumlu) nun bu üç aylık teahhürünü telâfiye neşir vasıtalarımız müsait bulunmadığından geçen aylardan sarfı nazar edilmek zarureti hası olmuş, bu aydan itibaren numaraları teselsül ettirmek suretile aynen eski hacim ve şeklinde tekrar neşrine başlanılmıştır.

Bu nüshaya dercettiğimiz Parti Yüksek Genel Sekreterlik makamından gelen (Halkevleri dergilerinin yazı kadrosu) ndaki esaslara

göre bundan sonraki neşriyat programımız tamamen tayin ve izah edilmiş oluyor.

Bu kıymetli irşat ve işaretlerle dergimiz daha geniş ve çeşitli mevzulara temas ederek daha verimli ve faydalı bir şekil almış bulacaktır. Bu program çerçevesi dahilinde gönderilecek yazıların sırasile ve kemalî memnuniyetle dergimize dercedileceği tabiidir.

Kıymetli fikir ve yazılarınle şimdiye kadar muavenetlerini esirgemiyen sayın arkadaşlarımızın eskisi gibi muzaheretlerini diler, bilhassa gençlerimizin de bu gibi fikir hareketlerinde ilk plânda faal rol alacaklarını, lâzım gelen yardımda bulunacaklarını ümit eyeriz.

*

Halkevleri dergilerinin

YAZI KADROLARI

Edebiyat ve Dil (şiir, hikâye, roman, tasvir, tedkik): Kendi dilimizde yazılmış ve başka dillerden çevrilmiş yüksek kıymette edebî yazılar.

Hususile Millet ve Vatan sevgisini, inkılâpcılık heyecanını kayvetlendirecek eserler; Türk tarihinin büyük anlarını yaşatan, milli mücadelenin kahramanlıklarını anlatan, memleketin büyük şehirlerini, kasabalarını, köylerini, tabii güzelliklerini, tasvir ederek ayrı ayrı her köşesini tanıtan ve sevdiren taassubun batıl itikatların fena görneklerin çirkinliklerini ve gülünçlüğünü ortaya, koyan ahlak yükseklüğünü her sahada güzel örneklerle gösteren, ahlakçılık sevgisi aşılıyan ve ruhları o büyük yola yönelten yazılar.

Edebiyat tarihimize, hususile edebiyatımızın yabancı tesirler altında uğradığı değişmelere dair tedkikler.

Halk edebiyatının güzel örnekleri; tanınmış halk şairlerine dair tedkikler.

Türk dilinin eskiliğine, şenliğine, yaygınlığına dair tedkikler.

Selçuk ve Osmanlı devirlerinde Türk dilinin uğradığı değişmelere, halk dili ile yazı dili arasındaki ayrılıklara ve bugüne kadar dili sadeleştirme yolunda atılan adımlara dair tedkikler.

Dili sadeleştirme, özleştirme yolunda denemeler, düşünceler; teklifler.

Güzel sanatlar (Musıkî, resim, heykel, mimarlık)

Musıkî: Eski, yeni halk musıkîsine dair tedkikler.

Halk musıkîsini derleme yollarını gösterir yazılar.

Eski, yeni halk musıkîsinin güzel örnekleri.

Türk musıkîsinde kullanılan aletlere ve bunların tarihlerine dair yazılar.

Musikimizi canlandırmak ve güzelleştirmek yollarını gösterir yazılar.

Resim, heykel, resim ve yazı tarihi hakkında tedkikler, tezyini resim hakkında yazılar.

Yeni Türk ressamlığını, onun az zaman içindeki hamlelerini gösterir yazılar, seçilmiş örnekler.

Eski, yeni Türk heykeltutuluğu hakkında tedkikler.

Oymalar, kabartmalar âbidelere dair yazılar, seçilmiş örnekler.

Mimarlık: Türk mimarlığına dair tarih tedkikleri.

Eski Türk mimarlık eserlerine, bunların nevelerine göre inşa ve tezyin hususiyetlerine dair yazılmış yazılar, seçilmiş örnekler.

Mimarlığımızı bu günkü telakki ve ihtiyacına göre ilerletmek yollarını gösterir yazılar, örnekler.

Tarih:

Dünya tarihinde Türkün eski ve geniş yerini gösterir, bu hakikati ihmal ve inkâr eden iddiaların çürüklüğünü inandırıcı delillerle ortaya koyar tedkikler.

Türk medeniyetinin tarihî abideleri, yazılı vesikaları hakkında tedkikler.

Eski, yeni Türk tarihinde yer tutmuş adamların şahsiyetlerini,

eserlerini tahlil ederek kıymetlerini tanıtır yazılar.

Türk tarihine ve medeniyetine dair yabancı dillerde yapılan ehemmiyetli neşriyatın tercümelere.

Her Halkevi muhitinde yapılacak tarih ve folklor tedkiklerinin mahsulleri, halk arasında yaşayan Türk «Mit»lerine aid derlemeler.

Objektif tarih tedkikinin, tarihle alakalı ilimlerin esaslarını ve usullerini gösterir yazılar.

Tarihî vesikaların ve eserlerin kıymet ve ehemmiyetlerini anlatır, bunları tanıma ve muhafaza hususunda milli alâka ve uyanıklık vücude getirir yazılar.

İçtimaiyat ve felsefe:

Devletle ferd arasındaki elbirliği, milletle devletin birliği, cemiyetleşmenin lüzum ve şekilleri, fertciliğin zarar ve tehlikeleri, milli tesianüdü yüksek değeri ve kurulma yolları üzerinde tedkikler.

İnkılâbımızın hukukî ve içtimai mahiyeti hakkında tedkikler ve bu bakımdan ve bu gün arasında mukayeseler.

Vatandaşlık haklarına vazife ve mesuliyetlerine, maşerî yaşayış şartlarına dair yazılar.

Memleketin mühim içtimai dert-

lerine dair tedkikler.

Yeni kanunların içtimâî kıy-
metleri hakkında tedkikler ve
izahlar.

İçtimâî yardım işinde yapılan
faaliyetleri, içtimâî yardım mües-
seselerinin varlıklarını ve çalışma-
larını tanıtır yazılar.

Başka memleketlerle temasla-
rımız ve münasebetlerimiz hakkın-
da yazılar, memleketimize seyyah
celbi, memleketimizi yabancılara
tanıtma yolları hakkında tedkikler.

Halk hayatına, ananelerine,
içtimâî müesseselerine dair yazılar.

İktisat ve ziraat :

İktisadî teşkilâtlanmanın lüzum
ve faydalarını ve bu bahiste dev-
letçiliğimizin hedeflerini ve hudut-
larını gösterir yazılar.

Mahallî zenaatlerin iktisadî in-
kişafı imkânlarına ve yollarına da-
ir yazılar.

Bizde sanayiın bu günkü vazii-
yetine ve inkişaf kabiliyetini işlet-
mek için tutulacak yollara dair
yazılar.

Başlıca ziraî mahsullerimizin
madenlerimizin dünya vaziyetine
dair tedkikler.

Şehir iktisadiyatına, köy ikti-
sadiyatına dair yazılar.

Ziraatte ve ziraî sanayide ko-
operatifçilik hakkında tedkikler.

Kara, deniz, hava yollarına,
nakil vasıtalarına ve bu sahalarda
inkılâptan beri yapılan işlere dair
tedkikler.

Ev iktisadiyatına, ucuz ge-
çim yollarına, boş vakitlerde
kazanc yolları bulma usullerine ve
imkânlarına dair yazılar.

Memleketimizde ziraat mesele-
leri, küçük ziraatçılık ve büyük
çiftlik ziraatı, ziraatin makineleş-
tirilmesi, muhtelif bölgelerde en
elverişli ziraat şubeleri, hayvancılığın
hususî ehemmiyeti, ziraat sa-
nayiinin inkişaf imkânları, üzerinde
tedkikler.

Halk terbiyesi :

Türk inkılâbını bütün safhala-
rındaki inkişafı ile ve umumî he-
yetindeki mütecanisliğile, birliğile
ortaya koyarak ve içtimâî hayatı-
mıza getirdiği iyilikleri meydana
çıkarak onu halkın ruhuna sin-
direcek yazılar.

Halka vatandaş terbiyesi ver-
menin cemiyet içinde haklarını ve
vazifelerini hakikî hudutlarla tanı-
tarak maşerî hayatın icaplarına
uyacağı öğretmenin yollarını gös-
terir yazılar.

Mektedir çağını geçmiş olanların
öğrenmek kabiliyeti ve bunlara
öğretme yolları ve vasıtaları, mek-
tedir dışı terbiye hakkında yazılar.

Başka memleketlerde halk ter-
biyesi usul ve şekilleri hakkında
tedkikler.

Yurd koruma

Askerlik (kara, deniz askerli-
ği ve tayyarecilik) zehirli gazların
tesirlerini ve bunlardan korunma
tedbir ve vasıtaları, casuslara kar-
şı uyanıklık mevzuları üzerinde
anlatıcı, durucu, düşündürücü ya-
zılar.

Kadınlık :

Memleketimizde ve başka mem-
leketlerde kadın hareketleri, kadı-
nın erkekle müsavî haklılığı ve
bundan istifadesi yolları, kadının
cemiyette yetiştirici rolü, ev ka-
dınlığı hakkında yazılar.

Fen :

Halka her günkü işlerinde lâ-
zım olacak fen bilgilerine dair ya-
zılar.

Bütün tabiat ve hayat madde
ve hadiseleri hakkında malûmat
vererek batıl itikatları yıkacak,
bu suretle bir ilim kafasının temel-
lerini hazırlayarak halk kültürünü
yükseltecek yazılar.

Halk sıhhati ve nüfus :

Neslin tereddiden korunması-
nın, istifasına çalışmanın ehemmi-
yetini belirtir yazılar.

Evlenme hıfzıssıhhati karı, ko-
ca seçerken aranılacak vasıflar

hakkında yazılar.

Çocuk bakımı, çocukta dimağ
hıfzıssıhhati ve beden terbiyesi
hakkında yazılar.

Sıhate dokunur fena âdetlerin,
fena gıdalanmanın, fena iklim şart-
larının tesirlerini ve bunlardan ko-
runarak sağ ve sağlam yaşama-
nın yollarını gösterir yazılar.

Kazalarda ve hastalıklarda he-
kim gelinceye kadar yapılacak acele
bakım ve tedavi yollarını gös-
terir yazılar.

İçtimâî ve bulaşık hastalıkların
mahiyetlerini, ferdi, maşerî ve
irsi zararlarını gösterir yazılar.

Dünyada nüfus vaziyetleri, mem-
leketimizde nüfus meseleleri üze-
rinde tedkikler.

Spor, oyun ve eğlence :

Türk millî hayatında sporun
yerini, eski Türk sporlarını tanı-
tacak ve bunların bu günkü şart-
larına göre canlandırılması imkân-
larını gösterecek yazılar.

Bu günkü beynelmilel sporlara
ve bunların sıhhi ve içtimâî fay-
dalarına dair tedkikleri.

Bizde spor hareketlerine dair
haberler.

Halk arasında mevcut maşerî
spor, oyun ve eğlenceler ve millî
rakıslar hakkında yazılar ve hal-
kın, bilhassa köy halkına yaşayı-

şındaki yeknesaklığı giderecek yeni sporlar ve eğlenceler hakkında tedkik ve teklifler.

Köycülük :

Memleketin yarımını düşünme ve yükseltme bakımından köycülüğün ehemmiyetini gösterir, gençlere köylere gidip çalışarak millî medeniyetin değerli yapısını olmanın şerefini anlatır ve onlara bu isteği telkin eder yazılar.

Köylerden şehirlere doğru akmanın, münevver ve zeki nüfusun büyük şehirlerde merkezleşmenin, yarın için zararlarını göz önüne seren yazılar.

Köylerde yaşama şartlarının mahallî imkânlar dairesinde islahı, köylünün refahlandırılması ve kültürlendirilmesi çareleri hakkında yazılar.

Köy tedkikleri :

Bibliyografî

Türk dilinde çıkan inkılâp ve

halkçılık için faydalı bütün eserleri, mümkün olduğu kadar tamam hulâsalarını vererek tanıtacak yazılar.

Yabancı dillerde çıkan bizim için faydalı eserleri aynı suretle tanıtacak yazılar.

İhtiyaca en uygun şekilde kütüphane kurma, düzeltme ve faydalı şekilde kitap okuma usulleri hakkında yazılar.

Halkevleri ve Halkodaları haberleri.

Halkevleri yayınlarını ve dergilerini tenkit ve tanıtma.

Her yerdeki Halkevlerinin bütün şubelerinin çalışma programları.

Bu programın tatbiklerini ve mahsullerini gösterir raporlar.

Haber, teklifler : Halkevleri halk arasında çalışan münevverleri alâkalandıracak memleket ve dünya haberleri

Bir Bayram, Bir Matem

NAZMI Tombuş

Son günlerde mübarek yurdumuzun her köşesi, necip Türk milletinin en içten doğan, kalbinin en derinliklerinden kopan iki zıt ve samimî heyecanın canlı tezahürüne sahne olmuştur.

Evet: Mes'ut bir bayramın şen sevincini, büyük bir matemin yürekler yakan acısı takip etti. Neş'e dolu gözler, acı elem yaşlarına menba, meserretle çarpan kalpler kederli teheyyüçlere mâkes oldu. Şen gülüşleri ağlama hıçkırıkları boğdu. Bütün çehrelere bir yetim solgunluğu çöktü.

Hey!... Ulutanırım ne olurdu. Bu mes'ut günleri Atamızla birlikte görsek, şu büyük bayramı beraber kutlulasaydık.

Ne yazık ki bu gaybubet her fanî için mukadder bir âkıbet, kaçılması mümkün olmıyan tabii bir zarurettir.

Şu haller karşısında feylesof şairimiz Ruhî Badâdinin :

Sıhhat sonu dert olmasa vuslat sonu hicran
Nûş aharı niş olmasa sûr aharı matem
sözleri ihtiyarsız dile dolaşıyor da,
insanın bedbin ve meyus olacağı geliyor.

Fakat tarihle baş beraber yaşayan asil Türk milleti, dünya ve hayat denilen bu mübareze sahnesinde bir çok inkılâp ve zafer destanları yaratmış, kâh bunların haz ve gururunu, kâh elem ve ızdırabını tatmış, gün görünüş, ün almış, yalnız hiç bir zaman ne zevkli dakikaların sevinci ile serhoş, ne de kederli günlerin acı-sile meyus olmuştur.

Bu gibi hadiseleri daima, yüksek ruhundaki sarsılmaz metanet ve itminan, temiz kalbindeki azim ve imanla, kemali sükûnetle karşılamıştır.

Bununla beraber, Atamız Büyük Halâskâr Ebedî Şefin açtığı nurlu medeniyet yolunda, onun en samimî mefkûre, en yakın mesai

arkadaşı olan İsmet İnönü gibi şefkatli bir babanın gönülleri sarıran sevgi ve saygısı, başımızda bulunuşu yüreklerdeki bu acıları dindirecek, ruhlardaki füturu da-

ğıtacak ayrıca bir beşarettir.

Dikkat !... Şimdi Millî Şef kumanda veriyor :

(İleri Ulu Türk. Arş)

Çorumun Tarihte Karakteristik VASIFLARI

NAZMI Tombuş

A — Bir şehrin asâyiş ve emniyetini muhafaza bakımından :

Ya etrafının sur ile muhat, yahut mütecavizlerin çıkıp inmelerini güçleştirecek sarp ve yüksek bir mevkide bulunması, ya etrafına (Halkai Mar) gibi deniz veya nehirle çevrilmiş olması,

B — Sıhhi noktayı nazardan :

- 1 — Havasının mutedil olması,
- 2 — Bataklıklara, durgun, müteaffin su birikintilerine yakın bulunmaması,
- 3 — Dalları birbirine birleşmiş sık ağaçlı ormanlar içinde tesis edilmesi,
- 4 — Hava ceryanına ve değişmesine müsait bir yerde olması,
- 5 — Tatlı, temiz su kaynaklarının bulunması.

C — İktisadî düşüncelerle :

- 1 — Hayvanatın otlmasına müsait mer'aların yakın,
- 2 — Arazinin münbit, ikliminin ziraate elverişli,

Eski devirlerde her hangi bir şehir ve kasabanın kuruluşu o zamanki ictimai ve iktisadî zaruretlerin tesiri altında kalmış kurum yeri tayin ve intihabında bir takım tabii şartlar ve rüchan sebepleri aranmıştır.

Nitekim bu esbap ve şeraiti şarhkin enbüyük ustadı ve ictimaiyat âlimi İbni Halidunun meşhur tarihi mukaddemesinde (Bir belde veya bir Medinenin ibtida vaz'ı ve binasında muraatı vacip ve lâzım olan mesalihin ve riyeti terk ve ihmal olundukta hadis olan mefasidin beyanındadır.) başlığı altındaki dördüncü babının beşinci faslında mucip sebeplerle mufassalan yazmıştır. (1)

Bu gün de aynı kıymet ve kuvveti muhafaza eden bu mülâhazaların hulâsası :

[1] İbni Halidun mukaddemesi tercümesi 1275 takvimhaneyi âmiri tab' eilt 2, sahife 242.

3 — Mahrukat ve levazımın şaiyeyi kolaylıkla tedarike müsait ulu kuru ve ormanların yakın bulunması,

4 — Uzak mesafelerden yiyecek, geyecek şeylerin kolaylıkla celp ve nakli için deniz kenarında inşa edilmesi lâzım olduğunu beyandan ibarettir.

Sayın müverrih yalnız son şartın zarurî olmayub münasip olacağına ve bu şartlar göz önünde tutulmuyarak şahsî arzu ve heveslere göre kurulan bazı kasaba ve şehirlerin az zamanda harap olduğuna dair misaller göstererek bahse nihayet vermektedir.

Mevâkı mütemekkinde coğrafi ve tabii vaziyetlerin değişikliği sakinlerinin sıhhat ve bünye vaziyetlerinde oldığı kadar ahlakî ve manevî halleri üzerinde de değişiklikler yapacağını yine mezkûr kitabın birinci babı dördüncü ve beşinci fasıllarında ayrıca izah etmiştir. (2)

İçtimaî muhitler; ferdlere ahlak ve seciye tekvinine ne derece mühim bir sebep teşkil ediyorsa, tabii ve coğrafi muhitlerde, sosyetelerde bir takım evsafı mümeyyize ve farikanın teessüsüne o-

[2] Aynı eser cilt 1, sahife 149, 151.

derece tesir yapan âmiller cümlesindedir.

Binaenaleyh her muhiti ictimai, bulunduğu mevki ve iklimin tabii şartlarına göre bazı hususi evsaf ve karakter farkları irae etmesi lâzım gelir.

Ez cümle, tabii ve bedii güzelliklerin mecmaı olan bir muhitin sekenesine bahşedeceği ince his, yüksek hayal, nazik mizaçların; çorak ve haşin muhitte yaşayanlarda da aynı derece ve kuvvette mevcut olabileceğini iddia etmek pek doğru olamayacağı gibi enerji, metanet, azim, cesaret gibi bazı evsafı maneviyede failiyet hususunda da kaziyenin aksine olması icabatı akliye ve mantikiyedendir.

Mecmuamızın birinci sayısındaki yazı başlangıcında da işaret olunduğu veçhile Çorum kasabası yukarıda yazılı şeraiti temekkün ve temeddünün kısmı azamını haiz bir muhiti tabiiye malik olmakla beraber zamanına göre en ehemmiyetli olan haricî tecavülden masuniyetini temin edecek tabii ve coğrafi hususiyetlerden mahrum bir yerde kurulmuş, bu mahrumiyet ise Çorumlularda müşterek bazı evsafı hususiye ve maneviye husulüne sebebiyet vermiştir.

Şubhesiz ki haricî tecavüz ve tegallüplere karşı böyle açık bir muhitte yerleşen her hangi heyeti ictimaiyenin ledelicap hukuk ve mevcudiyetlerini muhafazaya muktedir, zor bazolarına, kırılıçlarına, keedi varlıklarına güvenbilen mert, metin, cesur, dürüst, birbirinin hukukuna riayetkâr, mütehdülefkâr insanlardan mürekkep olması lâzım gelir.

Muhitin kuvayı tabiiye ve inbatiyesinin bütün esbabı taayyüş ve temeddünü fazlasile ve kolaylıkla temine müsait olması da Çorumluları harice tecavüz fikrinden müstağni kılmıştır.

Bu sebepten her türlü ihtilâl ve asâyişsizlik istirahatlarını bozduğu, kendi hallerinde çalışmalarına mani olduğu için, tecavüz-kârlığa, anarşiye, hükûmetsizliğe, zulüm ve teaddiye karşı derin bir kin ve nefret duymuşlar, adâlet ve hakkaniyete meclubiyet göstermişler, daima sükûnetle, kendi hallerinde yaşamayı tercih etmişlerdir.

İşte bu ve bu gibi bazı tabii sebep ve iktisadî âmiller Çorumlularda sözü geçen meziyet ve bariz seciyelerin husul ve tezahürünü mucip olmuş, birçok vakayii tarihiyede bu iddiayı müeyyit bulunmuştur.

Bununla beraber bazı müverrihler Çorumlulardaki bu evsaf ve ineziyetleri bir iyilik ve fazilet değil, bir nakısai içtimaiye olarak telakki ve o yolda mülâhaza ve mütalealar dermeyer etmişlerdir.

Bu aksi görüş ve ters muhakemeleri o zamanki düşünüş ve inaniş ayrılıklarına atfetmek icap eder. Çünkü ortaçağlardaki hükûmetler ne kadar âdil olursa olsun yine tebealarında mutlak bir köle itaatı ararlardı. Merî ve carî hak ve adâlet kaideleri halkın yalnız birbirine karşı olan muamelâtı üzerinde müessir idi. Hükümdar veya hükümdarı temsil eden memurlar ile halk arasındaki muamele ve münasebetlerde zamanının hukukî müeyyideleri pek az tatbik yeri bulurdu. Halkın her hangi içtimaî ve ferdi hakkını -velevki zamanının cari usullerine tevfikan olsa bile- istemesi bilhassa vilâyetlerdeki ümera ve hükâm üzerinde aksi tesirler husule getirir. Böyle hadiselere isyan ve şekavet şekli verilerek derhal mukabil tedbirler alınırdı. Pireciği devecik yaparlar, en açık ve mukaddes hak ve adâlet mefhumları yalan ve rıyanın, desise ve iffitanın kurbanı olur zulmün tegallübü altında ezilirdi. Bu fena

itiyadın uzun müddet devam ve tekerrürü ekseriya mütefekkir geçinen tabakanın bile tarzı rüyet ve muhakemesini değiştirmiş, faziletin fezahat redaatın meziyyet gibi telakki edilmesine sebebiyet vermişti.

İşte bazı Osmanlı tarihlerinde de Çorumluların isyan ve şekavette mütemayil olduklarına dair hiç bir vakaya istinad edilmeksizin serdedilen iddia ve rivayetler bu gibi sebeplerden ileri gelmiştir.

Ezcümle bu rivayetlerden en mühimine ilk defa müverrih Âlinin Mirkatülcihadında tesadüf edilmektedir. Bu kitapta Âlinin Çorumluların (Cürümlü) (3) olduğunu isbai sadedinde irat ettiği vekayi yukarıdaki iddia ve mülâhazaların isabetine bariz bir nümune olacağından mezkûr kitaptan yapılan iktibasatı aşağıya yazıyoruz.

Müverrih Âli Sivas defterdarlığından azlolunduğu 997 senesin-

[3] Mirkatülcihattan : (Âli Selçuktan Süleyman Şah Melik Danişmend Gaziye zehir içirmek istediklerini ve badi şerefi islâm murtat olup cürüm ve günahı kat kat ettiklerini malûm ettiğünde ol şehrin yerlüsüne cürümlü deyü nam koymuşlar, giderek sırf rostailer tasarrufuna girdikte (Çorumlu) deyü edaigaliz etmişleriki tarihinde (Çorum) kalmıştır.

de maiyetile elli gün kadar Çorum kasabası civarındaki çayır-liklarda at çayırlatmış ve başka bir yere tayin emrinin İstanbuldan gelmesini beklemiş ve bu sırada gûya Çorumluların çok fena hallerine vakıf olmuştur.

Bu meyanda en mühim olarak şu nakiseleri irae ve tadât etmektedir.

(Ümeradan az kimse ol vilâyete mirliva olmuştur ki cüz'i husus için külli mevad isnad ile teftiş ettirmiyeler. Ve olur olmaz niza ve hususatla evamiri âliye götürüb kimi şahit, kimi müzekki ve kimi müsait, kimi müddei olub azletmek mertebelerine iletmiyeler.)

(Ve bu eyyamdaki kâhı yine zelzele ile bazı yerler harap olur vaihiyana etraf ve cevanipten sili azim gelüb nice binalar yıkılıb fena bulurdu. Bundan akdem senne sitte semanın ve tisamie 986 tarihinde bir defa dahi yere geçtiği söylenir. Sebebi istifsar ve baisi nedir deyü eşrafından istif-sar olundukta anlar o tarihteki hakimin gaddar ve cevvar olduğun bahane kılırlar ve illâ bazı nas ve ezkiyayı sahibi kıyas sükânının tabaatındaki huşunete ve hakimlerine cüzi bahane ile et-

tikleri ihanet ve hidematı mebrueden bir cüzi teklif vukuunda cümlesi yekdil ve yekcihet oldukları nasütude cemiyete binaendir. Deyü olcürmü mahza Çorumlulardan bilürler eğerçiki ulema mecmai kazat menşei esker sükkni kadı anılır. Ve illâ anları ulemadan addeden cehlne müte-rif olub yanılır. Hemen ki riayadan biri feryad eder falan sipahi benim bir makiyanım almıştır. Deyü dâd ede, ol kadiler cübbe ve destarların giyerler anı vahitte camii kebirine derilürler, ve zümrei eşirraya serdar nasbettikleri şahsı rezili dahi ihzar kılurlar. Kimi müddei, kimi şahit, kimi müzekki, kimi hakimi müsait olup alurlar verürler, gönülleri isterse hakim canibine de işaret kılurlar. Anınçun cümlesi zaleme, zulmüne narazi bir bölük yolsuz rustai kadilerdir. Ve emma kendülerinden cürüm sudur etdikde mevaddı muhalife ve muhali mütehalife ile cevap verdikleri müker-rerdir. (4)

Âlinin zem yolunda serdettiği şu sözler gösteriyor ki; Çorumlular, zamanındaki kanunî usullara tevessül ederek ferdî ve ictimaî haklarını (yekdil ve yekcihet)

[4] Mirkatülcihaddan.

müdafaa ediyorlarmış. Bu hareketleri ise kendilerinin isyan ve şekavetle meluf fena adem olmalarına kâfi bir sebep imiş.

Esasen Âlinin (Mirkatülcihad) ın mevzuile hiç bir aiâkası olmayan sadet haricindeki bu yazısı; Çorumda bulunduğu müddet zarfında umduğu hürmet ve riayeti görememesinden gerek kendisinin gerek maiyeti halkının yolsuzluklarına müsamaha nazarile bakılmıyarak hükûmete, hakimlere şikâyetler vaki olmasından ileri gelmiş bir infial eseri olduğu siyak ifadeden anlaşılmaktadır.

Âli, bazı sipahilerin atlarını doyurmak bedelini bilâhare vermek maksadile tarlalardan yeşil mezruat biçtikleri, şehre gelen meyve yüklerinin bedeli verllerek yolda bir misafir tarafından satın alındığı ve (eshabı cah ve İclâldan biri) Çorumun pervezgâhı girabına bir devlet kuşu gibi konarak memleket müstahsil ve sanatkârlarına bir çok faydalar temin ettiği halde memlekete kahat getiriyorsun şikâyetile (bu vecibürriaya zatı elbette kalkup gitmek gereksin) deyü şehirden sürmeğe kasderek Çorumluların cemiyetler tertip ettiklerini bildirmekte (5)

[5] Herne kanar Âli isim ve fail zikretmiyorsa (vacibürriaye eshabı cah ve

olvakitki Çorum kadısı aleyhinde de şu suretle basımakal ve izharı infial eylemektedir.

(İktizai zamane göre gürdevi itibar olunan tab'ı haşin etrakden ve huluku dürüş ve çirkin suh-tekâni napâkden Köprülü Karabacak demekle mezmum cinnet ve sefahette akranı madom ve kap-tan Oluç Ali hizmetindeki leven-danın hocalığı ile hamakatı malûm bir mürteşi cahil anda kadıi lâ-yakıl bulunup)

Yine görülüyor ki, Âli Çorum-lular aleyhinde bulunmak için -kendi tabiri veçhile- (bir hayli giriş sarfederek) oldukça emek

çektığı haldé bulabildiği kusurlar bir rezilet değil hakikatte bir he-yeti ictimaiye için meziyet sayı-lacak faziletlerdendir.

Esasen Âli, bu aleyhtar söz-lerini birkaç sene sonra ef'alile tekzip etmiş, yani Çorumda en-lâk ve irad tesis ve peyda ede-rek hayatının son senelerini bu memlekette geçirmiş ve âdeta Çorumun bir hemşehrisi olmuştur. Bilâhare evlâd ve ahfadı da Ço-rumdaki alâkalarını devam ettir-mişler ve dedelerinin haksız yere yaptığı zebandırızlığı affettire-cék kadar memleketlerine faydeli yararlıklar göstermişlerdir. (6)

[6] Şimdiye kadar malûm olmayan bu tarih hadiseleri yeni elde edilen vesika-larla aydınlanmış olduğundan ayrı bir yazı ile (Âli Çorumda) mevzuu üzerinde incele-meler yapmağa çalışacağız.

ONUNCU ASIRDA ÇORUM

H. TURHAN Dağlıoğlu

Onuncu asırda Çorumun tarihi durumunu aydınlatacak beş vesika daha neşrediyoruz. Bu vesika-ların hepsi Arşiv dairesindeki mü-himme, yani divan defterlerinden çıkarılmıştır.

Birinci vesika Çorum beyine ve Budaközü kadısına 972 - 1564 M. tarihinde yazılmış bir hüküm-dür ki Bayram Hoca isminde biri-sinin ahvaline dairdir. Hükümün mütaleasından anlaşıldığına göre Bayram Hoca köylülerle mer'a hususunda niza halindedir. Bayram Hocanın ahvali timar sahipleri-le vilâyet ayânından sorulmuş ve her kes hocanın iyiliği hakkında şa-hadette bulunmuştur. Bunun üye-rine Hocayı kefile raptedip ser-best bırakmışlardır.

İkinci ve üçüncü vesika ise Çorum beyi Mehmed beye yazılmış 973 H. 1565 M. -972 H.- 1564 M. tarihidirler. Bu hükümler bilhassa askerî bakımdan tedkika şayan iki hükümdür.

Devletin askerlerden istediği ciddiyet ve namus ve dürüstlüğü tebarüz ettiren bu hükümler, bize, ilk zamanlarda, Osmanlı impara-torluğunun yaptığı muharebelerde neden başarılar elde ettiğini az çok göstermektedir.

Mustafa adında bir sipahinin ahvali fena görülmüş ve bundan başka annesi de fahişe olduğu için timarı elinden alınmış ve hakkında tahkikat yapılması emredilmiştir. Buna lüzum gösteren bizzat Ka-zasker efendidir. Hükümün sonun-daki fıkrâ bunu sarahaten göster-mektedir.

Üçüncü vesikada ismi geçen sipahi veledin küreğe konulması emredilmektedir. Çünkü veled, ehli tezvir ve hırsız yatağı ve aynı za-manda reayaya zararlı bir adam-dır. Bu cürmü sabit olan sipahi il-kin Çorum kalesine hapsedilmiş, daha sonra da küreğe konulması için hakkında emir gönderilmiştir. Dördüncü vesika ile Tokatda

Çorum (Kara şeyhi) adındaki bir yobazın hareketlerinin tahkikine dair verilmiş bir hüküm olup 972 H. 1564 M. tarihlidir. Hükümde (Mehayif teftişinde olan Kadılara) gibi geçen bir tabir vardır. Zaman zaman Anadolunun ötesinde berisinde türeyen eşkıyaların ahvalini ve bundan başka mal memurlarının, timar sahiplerinin, sipahilerin ve buna benzer teşekküllerin halka yapmış oldukları fenalığı tahkik etmek üzere arasına bu nam altında kadılar memur edilirdi. Mehayif kelimesinin lûgat manası korkuluklar demek olup havf kelimesinin cemidir. Bu teşkilât zamanımızdaki mülkiye müfettişlerinin vazife ve salâhiyetlerine tekabül eder. Bu kadılar bir sancak beyinin idaresi altında memur edildikleri mntaka dahilinde dolaşırlar ve raporlarını doğrudan doğruya saray tarafından gönderilen çavuşlara veya beylerbeylerine verirlerdi.

Beşinci vesika ise donanma için Çorumdan tayin olunan kürekçilerin aylıklarına dair olup Çorum beyine yazılmış, 972 H. 1564 M. tarihli bir vesikadadır. Bu vesikanın mütaleasından anlaşılacağına göre kürekçilerin yüzellişer akça olan nefekalarını Çorum kadısı

Sinan reayadan aldığı halde kendilerine noksan vermiş, daha doğrusu birer aylık ulûfelerini [1] vermemiştir. Kürekçiler İstanbula geldikleri zaman Galata mahkemesinde davada bulunmuşlar ve haklı olduklarını ısbat etmişlerdir. Hüküm bu ulûfenin sahiplerine verilmesi hakkındadır.

Kanunî Sultan Süleyman devrinin sonlarına doğru yazılmış olan bu hüküm üzerinde biraz durmak faydalı olacaktır. Kanunî devri Türk denizciliğinin en çok şan ve şeref kazandığı bir devirdir. Kaptan Piyale paşalar, Barbaros Hayreddinler, Turgut Reisler hep bu devirde yetişmiş büyük deniz amiralleridir. 1564 tarihinde Malta adasının zaptı için Osmanlı devleti hummalı bir faaliyette bulunuyordu. Padişahın haremî için tüccarı eşyayı yüklü bulunan bir geminin yedi Malta kadirğası tarafından Akdenizde zaptedilmesi kanununun fevkalâde hiddetini mucip olmuştu. Sadrazam Rüstem panin zevcesi ve Kanununun çok sevgili kızı Mihrimah sultan da Maltanın fethini çok arzu ediyordu. Bunun için her tarafa, tersanelere sefer hazırlıkları ve kürekçi tedariki hakkında

[1] Ulûfe, asker maaşı.

emirler gönderilmeğe başlandı.

1565 senesi Nisanının birinci günü donanma Kaptan Piyale paşa kumandasında İstanbul limanından çıktı. Yetmiş beş yaşında bulunan beşinci vezir Mustafa paşa serasker unvanile gemilere bindirilen muhasara ordusunun kumandasını ele aldı. Mustafa paşa Kızıl Ahmetli âilesine mensuptu. Gemilerde bir sancak ve iki alaybeyi kumandasında yedi bin Anadolu sipahisi, beşyüz karaman, beşyüz Midilli sipahisi, dörtbin beşyüz yeniçeri, on üçbin gayri muntazam asker ve yine iki sancak ve bir alaybeyi kumandasında da üç bin beşyüz Rumeli sipahisi vardı. Donanmada yüz seksen bir gemi vardı. İşte bu büyük donanma ve ordu birçok maceralar geçirdikten sonra Malta adası önüne gitti. Turgut Reis 2 haziran tarihinde her birinde yüz kişi bulunan onüç kadirğa ve ayrıca sekizyüz on muharibi bulunan gemi ile bu büyük orduya katıldı ve Maltanın Elm kal'asına başlanmış olan hücumu iştirâk etti. Turgut Mozet limanı burnundaki tepeye yıldırım gibi ateş yağdırmağa başladı ki bu mevki ozamandan beri Turgud ismini taşımaktadır. Kalenin divarlarında hem donanmanın toplarile

deniz tarafından, hem de otuzaltı top ile kara tarafından gedikler açıldı. Neticesiz hayli teşebbüslerden sonra Turgut bir umumî hücum emrini verdi. Bu hücum ise biraz sonra kendi hayatına malolacaktı. Aziz Anjelo kulesinden atılan bir gülle taşa çarparak Trablusgarp beylerbeyi Turgudun başına yıldırım gibi isabet etti. Ve ölüm derecesinde yaralandı. Burnundan, kulaklarından kan dalgaları akararak yere düştü. (16 Haziran 1505) Bu mücadele 11 Eylül 1565 tarihine kadar devam etti ve netice olarak Osmanlı donanması muhasarayı kaldırarak geri döndü. [2]

Altıncı vesika ise donanma için kürekçi gönderilmesine dair bir vesika olup 973 H. 1565 M. tarihlidir. Hükümün mütaleasından anlaşılacağı üzere devlet donanma için kürekçi bulmak hususunda müşkülâta uğramıştır. Bunun için Nevruz yani eski hesaplara göre ilk baharın başlangıcı olan 23 Mart tarihinden evvel kürekçilerin İstanbula gönderilmelerini emretmiştir. Bunun için bir çok yerlere meselâ başta Bursa olmak üzere Çorum, Bozok ve Karaman Beylerbeyisine,

[2] Hammer tarihi sahife 126 - 129 Cilt 6.

Konya sancağına emirler gönderilmiştir.

Malta muharebelerinin ve İspanyollarla, Venediklilerle devam eden deniz muharebelerinin şiddetlenmesi devleti böyle sıkı ted-

birler almağa mebbur ediyordu.

Bu neşrettiğimiz altı vesika 10 uncu asırda Çorumun dahili vaziyetini olduğu kadar devletin bilhassa deniz seferlerini de aydınlatması bakımından mühimdirler.

Çorum Halayı

MUZAFFER SÖZEN

daha olgunlaşması hususundaki büyük gayretlerine yakından şahit olduğumuz değerli maarifçinin bu teklifini bir vazife telakki ederek hemen işe başladım, zehnim takılab kaldığı bir noktadan bir türlü kurtaramıyordum.

Acaba halay figürlerinin tesbiti için sayın meslektaşımız bay Sadinin ileri sürdüğü evsaf bende var mı idi?

Yani bana (genç oyuncu) denilebilir mi idi? İşte bu ciheti düşünüb dururken, bir aralık, şimdiye kadar derlemeler yaptığımız yerlerde rasladığımız toplu oyunlara muhitin telakkilerine göre riayet edilmesi icap eden bütün kayıtlardan silkinerek hemen iştirake canattığını hatırladım. Şuhalde bana «oyuncu» demekte mahzur yoktu. Yine bir bakımdan gençlik çağını aşmamıştımda. Çünkü gençlik evsafını kaybedenlerin bu oyunlara iştirakine maddeten imkân yoktu. Yahut bu oyunlarla fiilî

münasebetleri olanların gençliğini kolay kolay kaybetmesine ihtimal verilemezdi.

Türkiyemizin bir çok tarafında halk arasında yaşamakta olan toplu oyunları görüpte, bunların sağlık ve neşe kaynağı olduklarına derhal hükmetmeye imkân yoktur. Sağlık ve neşe... Gençlik bundan başka bir şey midirki?

Halaycılar içinde altmışını aşmış nice yaşlı gençler görülür ki bunlardaki dinçliğe ve neşeye hayran olmamak elden gelmez. Millî oyunların kahramanı olan bu yaşlı gençler, henüz farkına varmadan çöken yeni neslin yaşsız ihtiyarlarına ne müessir birer örnektirler!

Halayın faydası yalnız bir beden mümaresesi olmaktan ibaret değildir. Bu oyunların hemen hepsi figürlerinin cazibes, Noaslarının inceliği, ifade güzelliği ve bir kelime ile (bedii) likleri bakımından da ciltler dolduracak zenginliktedirler.

Halayı seyreden halk işte bu zenginlik içinde kendisini duyar ve bu zengin duygu onlarda yüksek heyecanlar yaratır.

Halaylar kalabalık bir kütleye karşısında çekilirken öyle anlar gelirki, seyirciler, oyuncular

müzik tamamen hermahenk olurlar. Bu anda halay bir mahurdur. Bu nefis mahure bağlanan gönüller hep beraber döner, dolaşır.

Oyuncular halaya nasıl kaldırılır?

Düğünlerin, donanmaların ve her çeşit eğlenceli toplantıların başlıca heyecan vasıtası olan halaya oyuncular hiç bir vakit kendiliklerinden talip olamazlar. Eğer düğünse, düğün kâhyasının yahut ev sahibinin teklifi ve orada mevcut halkın yardımına kaldırılır. Halayı kimlerin iyi oynadığını halk bilir. Ev sahibine yahut o toplantıyı idare edene adlarını söylerler. Bazan doğruca kendilerine de hitap ederler: Kasım! sen de kalk. Yiğit! ne nazlanıyorsun... gibi.

Bu şekilde ayağa kalkanlar, kendi aralarından en iyi oyuncuya başı teklif ederler, ikinciyeye de oyunu çok iyi bilenlerden birisi seçilir. En sona gelecek oyuncunun da vazifesi mühimdir. O daima başı kollar. Oyunun fazlaca sürat aldığı yerlerde orta kısmın vaziyetini bozmamağa çalışır.

Çorum Halayının ağırlaması

Çorum halayı dört kısımdır:

- 1 — Ağırlama,
- 2 — Oynatma,

4 — Yelleme. Ağırlama, oyunun ilk kısmıdır. Ve belli başlı dört figür göze çarpar:

- 1 — Çömelerek yere diz vuruş, doğruluş,
- 2 — Yürüyüşle karışık ayak hareketleri,
- 3 — Eğiliş ve doğruluş,
- 4 — Çapraz karşılaşmalar.

1 — Oyuncular küçük parmaklarını birbirine kilitlemek suretile, orta girintili ve yanlar hafif çıkıntılı olarak kavisli bir dizi yaparlar. Baş ve son oyuncuların ellerinde birer mendil vardır. İkincinin eli de mendilidir. Bu mendili baş ve ikinci oyuncular beraber tutarlar. (Foto. 1) Baş oyuncu bazan sıradan ayrılarak oyuncunun karşısına geçtiği zaman, ikinci oyuncu derhal mendili kaldırarak oyunu idareye başlar.

Halaycılar oyuna başlamadan önce, sağlar sola ve sollar sağa dönerek ağız beraberliği yapacak tarzda eğilir ve yüksek sesle: He... y diye bağırırlar. (Foto. 2) Bundan sonra tekrar doğrulmuş olan oyuncuların, her tempo başında [*] nefis bir ırginti yaparak

[*] Bunun temposu muayyen olmadığı anlaşılmıştır. Çünkü bazan dört ve bazan iki tempoda vurulduğu da görülmektedir.

yavaş yavaş çökmekte oldukları görülür. Dizlerin sağa sola açılması suretile yapılan bu çöküşle tam çömelme vaziyetine geldiği zaman (Foto. 3) evvelce sağ diz, her tempo başında sola aşağı hareket ettirmek suretile [**] üçüncü tempo da hafifçe yere vurulur. (Foto 4) Dördüncüde eski vaziyete gelinir. (Foto. 3) Bunu takip eden üç tempoda sol diz yere vurulur. (Foto. 4) ve dördte eski çömelmiş vaziyete dönülür. (Foto. 3)

Bundan sonra oyuncuların tempo başlarında ırgilerek doğruldukları görülür. (Foto. 5)

(Ağırlamanın bu ilk figürü çok enteresandır. Oyunculardan halayın tarifini alırken «bunden sonra oyun başlar» diyorlardı. Demekki bu ilk figür yalnız bir merasimden ibaretti.)

2 — Yürüyüşlü ayak hareketlerinden ibaret olan bu ikinci figürün idare tarzları oyuncuların istegine göre biraz değişiklik gösterirlerse de, bu tepdil teferüata aittir. Figürün esasına halel verecek mahiyette değildir. Saz notata (A) ile işaret edilen kıama devam ederken ilk tempoda [**] oyuncuların

[**] İlk tempo diye oyuncuların doğrulma vaziyetinden sonra gelen tempoyu kastediyorum. Çünkü bunun muhakkak başta olması şart değildir.

[A] Kısmının her hangi temposu olabilir.

sola doğru hafif bir meyil yaparak vücudu sol ayağa bindirdikleri hissedilir. İkincide sağ ayak hafif bir diz kırmasıyla yerden kesilir. (Foto. 6) Üçüncüde bir adım kadar sağa ileri konulur. (Foto. 7) ve dördüncüde sol onun yanına getirilir. (Ekseriya sol ayak ucu sağ ökçe yanına gelecek şekilde) bunu takibeden ilk tempoda oyuncular hafif sağa meylederek göğdeyi sağ ayağa bindirirler. İkincide sol diz kırılır ve sol ayak yerden kesilir. (Foto. 8) Üçüncü tempoda biraz sola geri konulur ve dördüncüde sağ ayak ucu sol ökçe yanına getirilir. Bu şekilde sağ ayağın bir az fazlaca sağa ileri atılması ve solun gayet az sola geri götürülmesi oyunda dalgalı ve nefis bir yürüyüş temin eder. [***]

Oyun böylece devam ederken bir aralık baş oyuncunun ikinci ile tam karşı karşıya geldiği görülür. Bunlar yukarıda tarifi geçen figürü beraberce yapmağa başlarlar. (Foto. 9)

(A) 3 — Müzik «B» kısmına geçin-

[***] Kasım Zınkarın ayaklarına bakarak tarifini yaptığım bu figürü bazı oyuncuların her iki tempoda bir sağ ve sol ayaklarını ileri koyub ve geri getirmek suretilde yaptıklarını gördüm. Bunlardan hangisinin daha doğru, hangisinin katıntılı olduğunu araştırmaya vakit müsait değildi.

ce halaycılar derin bir ihtiramı andırır tarzda öne doğru eğilir ve hep beraberce he . . . y diye bağırırlar. (Foto. 10) Ayak vaziyetleri bundan evvelki figürdeki gibidir. (Eğer başı çeken isterse bu eğilisten sonra yere diz vuruşlarda yapılabilir.) Doğrulma ekseriya B. 2 kısma gelince yapılır. (B. 2 ye geçerken son, solnotu, doğruluşa kumanda eder gibi bir intiba bırakır.)

4 — Oyuncular doğrulduktan sonra baş çeken bazı tek olarak oyuncuların karşılıklarına geçerek halaya devam eder. Diğerleri ellerini bırakmaz. Onlar, ikinciye tabi olurlar. Bir müddet böyle oynanılır. Sonra tekrar başa geçer.

Müzik yine (B) ye geçer, eğilme yine yukarıda tarif edildiği şekilde yapılır. Bu defa doğrulduktan sonra eller bırakılır. Ve baş oyuncu sıradan ayrılarak diğer oyuncularla birer birer çapraz karşılaşmalar yapar. (Foto. 11)

Fotograf tam yerinde çekilmemiş olduğu için iyi görülmiyen bu figür çok ifadelidir. Kollar tamamen biri birinin boynuna sarılacakmış şekilde karşılıklı olarak açılmış bir vaziyettedir. Bu figür iki defa yapılır.

Birincisinde sağ kol yukarıda,

bir sol, bir sağ ayağın hareketi

sol kol aşağıdadır, ikincide sol yukarıda ve sağ aşağıdadır. Her iki oyuncu da bunu beraber yaparlar. (A) kısmında yapılan bu figürden sonra müzik tekrar (B) ye geçer. Bu defa yapılan eğilmeden sonra oyuncular doğrulmadan çömelirler ve diz vuruşlarla beraber çifter çifter karşılaşır, kolları çapraz açarak sarılma takliti yaparlar. (Foto. 12) Tekrar ayağa kalkıldığı vakit artık eller tutulmaz, sehertliğe konulur. Bu halde sağ dirsek ileride olduğu halde sağ elin baş parmağı sağ kalça hizasında, kuşağa sehertliğe hafifçe iliştilir. Sol dirsek yine öne doğrultulmuş olduğu halde sol elin baş parmağı sol kalça hizasında, kuşağa hafifçe iliştilir. Oyuncular bu hareketi yaparken, oyunun heyeti umumiyesinde bir kabarıklık göze çarpar.

Oynatma

Çorum halayı musikisinin oynatma kısmı fevkalâde ritmiktir. Notada (C) ile işaret edilen kısım başlayınca oyuncular arka arkaya sıralanır, kollarını açarak, parmak çitlatışlar ki, kısa ayak atışlarla yürümeğe başlarlar (Foto. 13).

Bazan sol ayak önde ve sağ ayak ucu onun tam ökçesi hizasında olmak üzere her tempoda

Yelleme yahut hotlatma

sol ileri atılmak ve sağ tekrar yanına getirilmek suretile oynanır. Bu adeta ayak değiştirisidir. İyi oyuncular oyunun yeknasaklığını kırmak için bazan ileri ve geri gitmek, bazan öndeki ayağı yarım sağa ve yarım sola atmak suretile diziye dalgalı bir yürüyüş temin ederler. Esasen bu kısım pek kısa sürer ve çatı altından başka yerde hiç yapılmaz. Köylerde de hiç yapılmadığına bakılırsa, halaya sonradan ilâve edildiğine ihtimal verilir.

İgilme

Saz (D) kısmına geçtiği zaman oyuncular yine en başta olduğu şekilde elele kavisli bir dizi yaparlar. İlk tempoda ayak hareketi görülmez, Vücudun sağ ayağa bindirildiği oyuncuların sağa yaptığı hafif meyilden hissedilir. İkinci tempoda sol ayak (bir kadem boyunda) ileri atılır ve ayak ucu yere konulur. Beşte sağ ayak yerine getirilirken sol diz hafif bir kırma yapar. Altıda sol aynı vaziyette ileri atılır.

Bundan sonraki mezürün ilk temposunda sol yerine getirilir, aynı zamanda hafif bir kırma yaparken sağ ayak biraz kaldırılır. (Yarım tempoda yerine gelir ve yarısında diz kırılırken sağ, hafifçe

yerden kalkar.)

İkinci tempoda sağ ayak ucu yine hafifçe yere vurulur ve kaldırılarak yarım sağa dönülür. Üçüncüde sağ bir adım ileri atılır. Dörtte (ökçe sağın ucuna gelecek tarzda) sol ayak bir adım ileri atılır. Beşte yine sağ atılır. Altıda sol ayak yanına getirilir. [*] Bu şekilde iki adım yürüyüş yapılmış olur.

İğilmenin ilk figürü yerinde yapılır ve ondan sonrakiler yürüyüş halinde devam eder. Yürüyüş figürünün altıncı temposunda sol ayak sağ ayağın yanına getirildikten sonraki vaziyet te şöyledir. İlk tempoda sol ayak gayet az miktarda sola geri atılır ve ikinci tempoda sağ ayak onun yanına getirilerek hafifçe yere vurulur. Üçte sağ yine bir adım ileri atılır. (Oyuncular yarım sağa dönmüştür.) Dörtte sol yine bir adım ileri atılır ve sol ökçe sağ ayak ucuna gelir. Beşte sağ yine bir adım ileri atılır. Altıda sol onun yanına getirilerek hafifçe yere vurulur. Ve yine soldan başlayarak devam eder.

[*] Oyuncuların cephesi eski vaziyete gelmiş bulunur.

Diz vuruşlar

İğilmede bazan diz vuruş figüründe yapılır: Baş oyuncu ikincinin mendilini silmek ve diğerleride biri birinin parmaklarını çekmek suretile evelden insas yaparlar. Diz vuruşlarda sol ayak sağın yanına götürüldüğü zaman sağ diz kırılır. Ve sol diz yere vurulur. Sağ ayakta solun yanına çekileceği zaman sol diz kırılır ve sağ diz yere vurulur.

Bundada eller bırakılır ve oyun o şekilde devam edilir. Yine bu kısımda da baş oyuncu yalnızca ayrılarak, diğer oyuncuların karşısında oyunlar yapar ve ikinci oyunu idare eder.

İğilme hotlamaya yakın yerlerde süratini tedricen artırmaya başlar. Bu, hoplatmaya alıştırmış mahiyetindedir.

NOT: Ağırlamada bütün hareketler sağ ayaktan başladığı halde iğilmede daima soldan başlar.

Hotlatma (Hoplatma) (otlatma) (Yelleme)**

Saz (E) ile işaret edilen kısma geçince oyunda büyük bir canlılık başlar. İki tempo sol iki sağ,

[**] Dört kelimedede aynı manada kullanılır. Bunlardan otlatma kelimesi pek sayanı dikkattir.

bir sol, bir sağ ayağın hareketi bu figüre esastır.

Hotlatma kısmının ilk tempusunda hareket görülmez. İkinci tempoda sol ayak ucu yarım adım kadar öne konulur, üçüncüsünde geri alınır. Dörtte sağ aynı şekilde ileri konulur. Beşte geri alınır. Altıncı tempoda sol ayak sağın yanına getirilir. Yedide sağ bir adım yarım sağa atılırken oyuncular da yarım sağa döner. Sekizde sol, sağın yanına getirilir ve oyuncuların cephesi eski vaziyete gelir. Bunu takip eden ilk tempoda yine sol ayak gayet az sola geri çekilir. İkincide sağ onun yanına getirilir, üçte sağ yine bir adım sağa ileri atılırken oyuncuların cephesi de yarım sağa dönmüş bulunur. Dördüncü tempoda sol sağın yanına getirilir. Bundan sonra yine sol ayağın biraz sola geri çekilmesi suretile başlayan figür devam eder. Bu figürde ayaklar biri birinin yanına getirilince hafifçe yere vurulması ve bir ayak yerden kesilirken diğer bacakta yapılan ritmik diz kırması dikkati çeken güzelliklerdendir.

Yelleme yahut hotlatma kısmının musik'si başladığı gibi kalmaz, gittikçe sürat artar. Müzik süratlendikçe oyunda coşkunluk başlar. Ayaklar hafifçe yere vurulduğu yerlerde bu defa havaya fırlatılmadığı görülür (Foto. 15) (Resimde görülen ayak fırlatışlar ilk anlara ait olduğu için nisbeten mutedildir.)

Bir aralık eller bırakılır. (Ayak vaziyetleri daima evvelki gibi devam eder.) Bazan, kollar biri birinin omuzlarına atılmak suretile hoplamalar yapılır. (Foto 16) yahut kol kola girerler. (Foto. 17.)

Kol kola giriş ekseriya omuzlara kol komadan önce yapılır ve bundan pek fazla coşgunluk olmaz Kollar omuzlara atıldığı zaman halaycılar pek yamanlaşırlar, âdi ayak atmalar, her iki ayağı yerden kesen sıçramalara inkılâp eder, ayakların birisi fırlatılırken, diğerinin şedit ökçe vuruşlariyle yerler sarsılır. Müzik temposu 130 zu geçer. Bütün seyircilerin kalplerini beraber oynatan bu coşkunluk, Çorum halayının en son demidir.

Destanı Kars[*]

Neyatarsun böyle gafletten uyan
Bu işlere aşna ol padişahim
Bir kaç rical ile valide sultan
Kâfire muindir bil padişahim

Bir haberin varmı Karsın halından
İçinde kalmadı kızdın gelinden
Alalım bu Karsı küffar elinden
Dinibütün vezir sal padişahim

Üç kız idi bir araya dirildik
Her birimiz Ardahanda vurulduk
Gece gündüz kementlere sarıldık
Yurt bizindir imdat kıl padişahim

Bizlerde bilmedik ne idi kusur
Kız gelin kalmadı hep oldu yesir
Hayıfı küffarda kalırsak yesir
İslâm elden gitti bil padişahim

Girdi kâfir etrafını gezdire
Evler yağma eder candan bezdirir
Başlar defter eder nüfus yazdırır
Din bizindir imdat kıl padişahim

Yiğitler var düşmanları paralar
Dini Muhammet de meydan aralar
Yarın mahşer günü senden soralar
Bunların hesabın ver padişahim

Çar köşeye fermanların dağılsın
Buna bir tedbir kıl derman bulunsun
Şehitlerin aman kanı alunsun
Ölke eldeğitti bil padişahim

Kâfir nedir bu islâma dayansun
Dal kılıç olupta bir kere dalsun
Ol arpa suyuda kana boyansun
Dinimize imdat kıl padişahim

İlişgir Ardahan Çaldır Bayezid
Yaktı hasta haneyi ol hain pelit
Söylemem ismimi ey sultan hamit
Ecdadın aldılar, ver padişahim

[*] Bu destanı söyleyen ismini ol zamanın zalimlerinden korkarak bildirmiyor isede, dectanın içindeki bir misrağdan bu şairin Karlı veya Ardahanlı bir kadın olduğu ve Çorumlu Seydim zade Ahmet isminde bir askerin Çorumdaki eniştesi Hoca İbrahim efendiye gönderdiği 27 Mart 1293 tarihli bir mektubun arkasında yazılı olduğuna nazaranda o tarihlerde ve o askerin bulunduğu cepheye söylenmiş olduğu sanılmaktadır. Eşref Ertekin

Destan [*]

Gözüm nuru fahri cihan yetiş ya Muhammet yetiş
Gün gibi aleme doğan yetiş ya Muhammt yetiş
Seni gözler iki gözüm ayağına süremyüzüm
Din senindir gayret bizim yetiş ya Muhammet yetiş

Ak sakallu pirlere ile hakka irmiş erler ile
Cümle peygamberler ile yetiş ya Mahammet yetiş
Bizim ahvalimiz bilde hazreti Aliyi alda
Kanatlı burağa binde yetiş ya Muhammet yetiş

Yeşil sancağın yalabır görmeye canlar dalabır
Dört yanımız aldı kâfir yetiş ya Muhammet yetiş
Ėaziler kana boyandı yandı şol yürekler yandı
Bun deminde bize şimdi yetiş ya Muhammet yetiş

Kana boyandı her gazi edelim hakka niyazi
Garip sandı kâfir bizi yetiş ya Mahammet yetiş
Yetişmezsen çetin olur sancağın kâfirler alur
Ümmetin hayrette kalur yetiş ya Muhammet yetiş

Köprülü oğlu âdil vezir gaziler cennete hazır
Yetiş ya hazreti Hıdır yetiş ya Muhammet yetiş
Hünkârım böyle nolacak zulüm böylemi kalacak
Ya imdat kimden olacak yetiş ya Muhammet yetiş

Hünkârımdır canlar canı nedir bu derdin dermanı
Köprülü oğlu mürüvvet kânı yetiş ya Muhammet yetiş

[*] Bu destan dahi evvelki destan gibi asker Ahmedin Çoruma yazdığı 25 Şaban 1293 tarihli diğer bir mektubunun arkasında yazılı bulunmuştur. Aralarında iki yıl bir fark vardır. Bu şair de padişahın yardım olmayacağını anlamış olmalı ki Peygamberin ruhuncan istimat ediyor.

Eşref Ertekin

ÇORUMLU MANİLER

EŞREF Ertekin

638

Keten gömlek mavuştur (1)
Çek yakarı kavuştur
Aramızda engel var
Gözün benden savuştur

639

Keten gömlek kıvırcık
Suya indi sıgırcık
Yeni yeten kızların
Memeleri tomurcuk

640

Keten gömlek kıvırcık
Suya indi sıgırcık
Maşallah den (2) ağalar
Benim yarım biricik

641

Ketenim var bezim var
Eğlen sana sözüm var
Yüzüne diyemiyom
Şeftalünde gözüm var

[1] Açık mavi renk.

[2] Deyiniz. (Mahallî lehçe.)

642

Kâhat içinde simsin
Doğru söyle kiminşin
Dostlar da şahit olsun
Evvel ahir benimsin

643

Kâhat içinde büber
Ciğerim cıncıl kabar (3)
Seviyonmu ne diyon (4)
Bana bir belli haber

644

Kâhat içinde barut
Sevdanı benden arıt
Ben erbabı değilim
Var birin dahi avut

645

Kiraz koydum sepete
Yar oturur tepede
Yenile bir yar sevdim
Şan olsun memlekete

[3] Cıncıl, zinet, süs.

[4] Seviyormsun, diyorsun.

646

Kiremit özü ile
Kim görmüş gözü ile
Adam yarden geçermi
İllerin sözü ile

647

Kiremidi ezerim
Baca baca gezerim
Siz gibi maniciyi
Bir ipliğe dizerim

648

Kelem ektim baş oldu
Ale gözler yaş oldu
Gönül bir ayna idi
Kırıldı külhaş oldu

649

Kalemin sarmasına
Ale göz sürmesine
Yavrum bir şeftalü ver
Kazanup vermesine

650

Kelem ektim bayıra
Yel yaprağın ayıra
Bizi kimse ayırmaz
Belki felek ayıra

651

Kebabı göze tutar
Dilberi söze tutar
Elinde dolu bade
Gerdanı meze tutar

652

Kelep ince şiş ince
İndirirler bişince
Kızın ömrü az olur
Dul erkeğe düşünce

653

Köşelerde örümcek
Öliyom görmeyince
İstedimde vermedin
Toprak dolar ölünce

654 [*]

Kekliği pıçakladım
Kanadın saçakladım
Yarı koynumda sandım
Yastığı kucakladım

655

Kekliği vurdum bütün
Havaya ağıdı tütün
Adam adamı yemez
Azacık bari sürtün

656

Lâle şahan yuvası
Düştü gönül havası
Senin gibi bulunmaz
Arasalar Sivası

657

Lâledir Hinde gider
Dolaşır Hinde gider
Benim bin gönlüm olsa
Bir gönlüm sende gider

[*] Bu mani No. 50 deki maninin başka türlü söylenişidir.

Yerli Haberler

Son zamanlarda vilâyetimizin yurd içinde en çok verimli ve önemli bir istinsal merkez olduğu tahakkuk etmeğe başlamıştır.

Geçenlerde Çorumda yapılan Ceza evi septik çukurundan müziç bir petrol kokusu çıkmakta, su ile karışık yağlı maddeler akmakta olduğunu işçiler haber vermiş, bu ihbarın doğruluğu derhal hâjise mahalline koşan enerjik Valimiz Bay Salih Kılıç tarafından da bizzat müşahede olunarak alâkalı makamlar keyfiyetten haberdar edilmişti.

Vatana mes'ut bir istikbal vait eden bu hayırlı tebşirat yüksek makamlarca da lâyük olduğu önemle karşılanmış, memleketimize gönderilen Maden Arama Enstitüsü mühendislerinden Petrol mütehassısı bay Kemala tedkikat yaptırılmıştır. Yapılan bir çok inceleme ve araştırmalar müsbet bir mahiyet göstermiş olmalıdır ki; sondaj yerlerini tayin etmek üzere ahiren gönderilen jeolog de

tedkikini ikmal ederek Ankaraya dönmüş bulunmaktadır.

Bu mühim ameliyenin yapılması için yakında tekrar bir Fen Heyetinin Çoruma geleceği, yurdun en mühim ve mübrem bir ihtiyacını karşılayacak olan bu büyük hadisenin bir an evvel tahakkuku heyecanla beklenilmektedir.

**

Bütün düşünce ve mesaisi yurdun verim kabiliyetinin artırılması yurddaşların refah ve sedete kavuşmasına matuf olan Cumhuriyet hükümetimiz Çorum ve mücavir vilâyetlerdeki sulama işlerini tedkik ettirmek üzere Çoruma bir Fen Heyeti göndermiştir.

Çok kıymetli ve çalışkan Su Mühendislerimizden Bay Osman usta reisliği altında çalışan bu heyet Çoruma 40 kilometre mesafede Sağpazar, Salur köyleri arasındaki 150 bin dekarlık bir sahanın Kızılırmak suyu ile sulanabileceği neticesine varmıştır.

Bu işe ait tedkikata devam

edilmekte, projeler hazırlanmaktadır.

Kızılırmağın rüsubî sularını emecek olan bu çorak ve kurak topraklara arpa ve buğday gibi hububat ekildiği takdirde bire on beş hesabile 67 bin ton hasılat alınabilecektir. Bn mikdar umum vilâyet nüfusunun bir senelik ekme ihtiyacını karşılayacak bir azamet ve üç milyon liralık fazla bir kıymet ifade eder. İhya edilen bu sahaya daha kıymetli olan sanayi maddelerinin ekileceği düşünülürse faidenin iki kat artacağı şüphesizdir.

On dokuz aydan beri imar planına esas olacak Çorum halihazır haritasının tanzimi için ça-şısan müteahhit mühendisleri mesailerini ikmal ederek yaptıkları haritayı Nafia Vekâletine takdim etmişlerdir.

Bu haritanın doğruluğunu mahallen incelemek için gönderilen Şehircilik Fen heyetinden Bay Celâl Ulusan ile Bay Hulûsi Kurtuluş da tedkiklerini bitirerek avdet etmiş bulunmaktadır.

Harita tasdik edildikten sonra memleket imar pilânının yapılmasına derhal başlanacaktır.

Hatay bayramı vesilesilesile Çorum Halkevine nefis bir gece yaşatan Millî oyun kahremanlarından bir grup



edilmekte, projeler hazırlanmaktadır.

Kazandırmadır. rüsubi emirleri emrecek olan bu çorak ve çorak topraklara arpa ve buğday gibi hububat ekildiği takdirde her haşhaşta 67 bin ton hasat edilebilir. Bu miktar emirlerdir.

On dokuz aydan beri imar planlarına esas olacak Çorum haritası hazır haritasının tanzimi için çorak ve çorak mühendisleri tarafından çalışmalarını ikmal ederek yaptıkları haritayı Naha Vekâletine takdim etmişlerdir.

Bu haritanın doğruluğunu mar- Halay bayramı vesilesiyle Çorum Halayını Milli Önemli Keşiflerinden bir grup tarafından keşif edilmiştir.

(Ankara Devlet Konservatuvarı Arşiv şefi Muzaffer Sözen tarafından tesbit edilmiştir.)



(Fotograf 1)



Çorum Halayı figürlerinden :

Çorumlu sayı : 17

(Fotograf 2)

TÜRK TARİKHİ



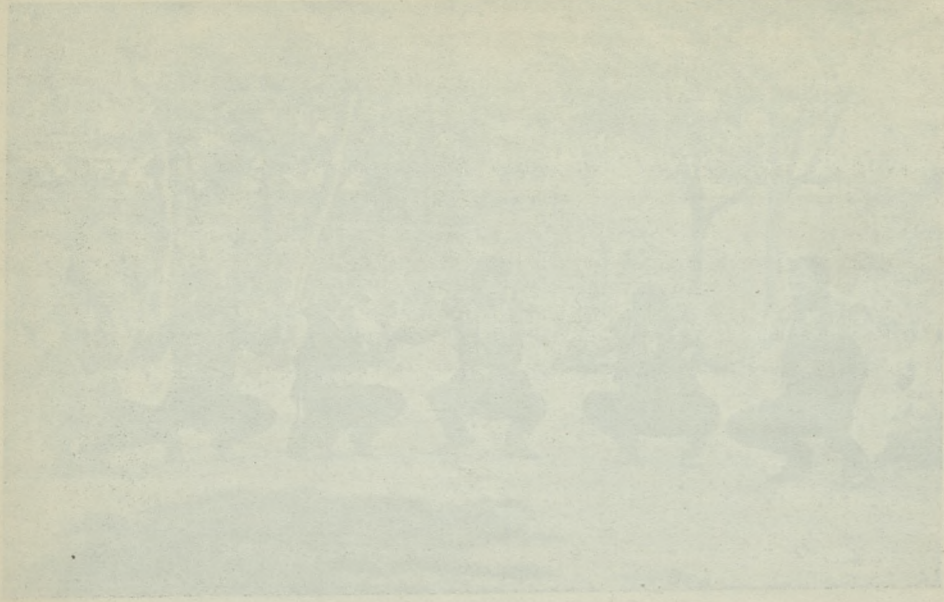
(Fotograf 3)



Çorum Halayı figürlerinden :

Çorumlu sayı : 17

(Fotograf - A.4)



(Fotoğraf 3)



(Fotoğraf 4.A)



(Fotoğraf - B. 4)



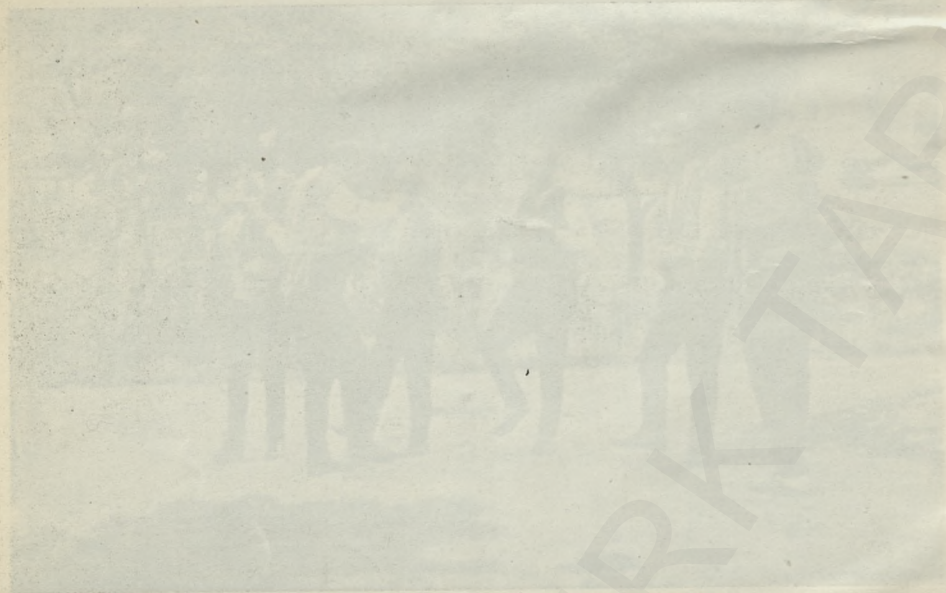
Çorum Halayı figürlerinden:

(Fotoğraf 5)

Çorumlu sayı : 17



(Fotograf 10)



Çorumlu sayı : 17

(Fotograf 11)



(Fotograf 12)



Çorum Halayı figürlerinden :

(Fotograf 13)

Çorumlu sayı : 17

ÇORUMLU

Çorum Halkevi Dil, Tarih ve
Edebiyat komitesi çıkarır



YIL : 2 SAYI : 18

1 İKİNCİ KÂNUN 1940

Basıldığı yer : Çorum Vilâyet Matbaası